

САХА РЕСПУБЛИКАТЫН ТЕРРИТОРИЯТЫГАР АЙЫЛҔА АЛДЬАТЫЫЛАРА УОННА ХАЛААН УУТА ТИМИРДЭР ЗОНАЛАРЫГАР ЫКСАЛЛААХ БЫҢЫНЫ-МАЙГЫНЫ БИЛЛЭРЭР ТУҢУНАН САХА РЕСПУБЛИКАТЫН ПРЕЗИДЕНИН ЫЙААҔА

Саха Республикатын Конституциятыгар 70 ыст. сөп түбэһиннэрэн социальнай-экономическай инфраструктуралар объектарын, граждандар тус бас билиилэрин уонна государственнай баайы-дуолу арангаччылыры хааччыйар инниттэн Лена уонна Алдан өрүстэр эстэр кэмнэригэр, киин улуустар территорияларыгар халаан уутугар ылларар нэһилиэнньэлээх пууннарга куттал суоһаабытынан сибээстээн:

1. Ленскэй, Өлүөхүмэ, Хангалас, Нам, Уус-Алдан, Томпо улуустар уонна Дьокуускай куорат территорияларыгар халаан уутуттан сэрэхтээх буолууга ыксаллаах быһыны-майгыны биллэрэргэ.

Манньык быһаарыы ылыныллыбытын туһунан Саха Республикатын Государственной Мунньаҕар (Ил Түмэн) биллэрэргэ.

2. Саха Республикатын правительствотун ыксаллаах быһыыга-майгыга комиссията (В.М. Власов), республика граждандарской оборона дьыалаларыгар уонна ыксаллаах быһыы-майгы содулларын туоратыыга министерствота (В.М. Шомоев), Саха Республикатын Ис дьыалаҕа министерствота (С.Н. Назаров), улуустар уонна Дьокуускай куорат дьаһалталаһарын баһылыктара биллэриллибит ыксаллаах быһыы-майгы усулуобуйатыгар үлэлииллэрин ирдиргэ.

3. Бу Ыйааҕы республикатааҕы уонна олохтоох маассабай информация средствэригэр 24 чаас иһигэр бэчээттииргэ.

Саха Республикатын Президентэ М. НИКОЛАЕВ
2001 с. Ыам ыйын 18 к. Дьокуускай к. № 1415

Дьизэ кэргэн нэдиэлэтэ АМАРАХ СҮРЭХТЭР

Аан дойдутааҕы Дьизэ кэргэн күнүгэр аналлаах нэдиэлэ иһинэн Ыам ыйын 17 күнүгэр улуустааҕы дьахтар Сэбиэтин (предс. Кокарева М.Д.), дьизэ кэргэн отделын (Винокурова М.М.) көбүлээһиннэринэн уонна тэрийииллэринэн «Амарах сүрэх» телемарафон ыгытылынна. Бу акция ыарахан сыаналаах операцияны барыахтаах үс оҕо ийэтигэр Р.Г. Дьячковскайга уонна баһартан эмсэһэлээбит I Хомуस्ताах олохтоохторугар - элбэх оҕолоох ийэҕэ Рожина Татьяна Ивановнага, эдэр ыалларга Марфа уонна Николай Пинигиниэргэ финансвой, материальной көмө оҕорор сыаллаах барда.

Сарсыарда 11 чаастан киэһэ 8 чааска диэри быыстала суох улуус олохтоохторо, тэрилтэлэрэ амарах, аһыныгас санааларын биллэрэн, көмөлөһөн бардылар. Телемарафону улуустааҕы дьахтар Сэбиэтин чилиэннэрэ Дария Михайловна Колесова, Мария Васильевна Шарпова, Айтилина Петровна Окорокова, Людмила Алексеевна Петрова салайан ыгытылар. Үс киһилээх счотнай комиссия: ЗАГС отделын сэбиэдиссэйэ Л.С. Ильина, Нам селотун женсоветын чилиэнэ В.Н. Рыкунова, улуустааҕы дьахтар Сэбиэтин чилиэнэ С.И. Тойгонова эппитинэстээхтик үлэлээтэ. Киэһэ дьизэ кэргэн, оҕо, дьахтар проблемаларын быһаарыыга үлэлэхэр тэрилтэлэр салайааччылары аһаҕас эфиринэн көрөөччүлөр боппуруостарыгар эппиттээтилэр.

Уу харчынан 51115 солк. киирдэ. Марафонна 41 тэрилтэ кытынна. Ол иһигэр нолуок инспекцията (Гуляева И.Н.), «Ленагаз» АО (Шапошников Р.С.), «Намгазстрой» ПМК-та (Федоров А.А.) Президент иһинэн үлэлиир Дьизэ кэргэн Комитета (Пахомов А.А.) уо.да. Общественнай тэрилтэлэр эмиз көхтөөхтүк кытыннылар: улуустааҕы ветераннар сэбиэттэрэ (Петрова М.В.), Нам селотун православнай общината (Кренева Г.Ф.), «Сыркы» инбэлииттэр түмсүүлэрэ (Решетникова Л.П.), Нам селотун женсовета (Кирилина Н.Е.) уо.да. 11 тэрилтэ анал счекка харчы уган көмөлөһөллөрүн биллэрдилэр (НПУ - дир. Иванов В.П., типография - Дьяконов М.Н.) о.да.

Ханнык да обществото, хайдахтаах да уустук кэмгэ олорбулбут иһин, биһиги үтүө санаабытын өрөтута сырыттаахпытна эрэ, кэлэр кэнчээр ыччаптыт киһилии кэмэлдүйлээх буолуо! Киһи киһиэхэ көмөгө, үтүө санаата умнуллубат!

Улуус бары амарах санаалаахтарыгар - оскуола үөрэнээччилэригэр, пенсионердарга, үлэ коллективтарыгар, «Нам» телерадиокиин коллективтар (дир. Кривошапкин И.З.) «Амарах сүрэх» телемарафонна биһиги киһи курдук үтүө дьыалаҕа күүс-көмө, өйөбүл буолбукт иһин улуустааҕы дьахтар Сэбиэтэ, дьизэ кэргэн отдела истинг-иһирэх барҕа махталларын тиэрдэллэр.

Бэйэ информ.

РЕСПУБЛИКА ТЪАТЫН СИРИН ЫГЫТТАБЫЛЛААХ ОЛОХТООХТОРО!

«Якутгазпром» ААО СР Президентин 2000 с. от ыйын 31 к. 1131 №-дээх «Якутгазпром» ААО хостуур айылҕа гааһынан туттар тыа сириин олохтоохторугар эччэтиилэри киллэрини туһунан» Ыйааҕар олохуран бэриллибит эччэтиилэр күүстэрин сүтэрбэттэрин туһунан иһитиннэрэр.

Билигини кэмгэ СР экономика уонна билгэлээһингэ министерствота уоһа ааттаммыт Ыйаахха кирибит эччэтиилэри биллэрдик кэргэтэр сыаллаах эбиллэри бэлэмни сылдьар.

«Саханефтегаз» ННГК бастакы вице-президентэ,
«Якутгазпром» ААО генеральной директора И.А. Корнев

Халаан уута Үөдэй суолун быһа охсуута

Ыам ыйын 21 күнүгэр сарсыарда 8 чаастааҕы туругунан Үөдэй нэһилиэгэ бүтүүнэ ууга барда. Олохтоохтор сайылыктарынан, Намынан, I Хомуस्ताаҕынан, Дьокуускай куоратынан көһөрүлүннүлэр. Ынах, сылгы сүөһү уу ылбат сиригэр эрдэ күрэттиллэн сүтүк суох. Билигин бөһүөлөккэ 80-ча эр киһи хаалан дьэни-уоту, малы-салы көрөллөр, харабыллылар. Астаруөллэрэ, танаастара-сапгара барыта толору хааччылыбыт. Дьону көһөрүүгэ «Айан» ХЭТ үс автобуһу биэрэн улахан көмөнү оҕордо. Аһынан-үөлүнэн, итии аһылыгынан хааччылыыта улусПО үлэлэхэр. Уопсайа Үөдэйтэн 1086 киһи, ол иһигэр 430 оҕо, 1124 ынах сүөһү, 545 сылгы, 130 сибииннэ көһөрүлүннэ.

Арбыннар уруккуттан да уу кэлиитин улаханна уурбат курдук тутталлара. 1998 сыллааҕы халаантан да көһөйбөтөхтөр быһыылаах. Ол да иһин республика үрдүнэн ыксаллаах быһыы биллэриллэн турдагына бөһүөлөктөн 204 эрэ киһи көстө. Ыам ыйын 21 күнэ буолар түүнүгэр анал вертолет барбытыгар баара эрэ алта киһи — түөрт кыра оҕону кытта икки дьахтар — сөбүлөн кэлистилэр. Онон кураанах сырыыга тэннэстэ. Оттон вертолет көтүүтүн биһир чааһа сүүрбэттэн тахса тыһыынча буолар эбээт!

Граф Бизэргэр, Партизанга, II Хомуस्ताахха дьону көһөрүү гэрээһиннээхтик ыгытылынна, харабыллар эрэ хаалдылар. Нэһилиэнньэ уу кутталын таба өйдөөн эрдэ тэскилээн биэрбитэ хайҕанын эрэ сөп.

Уопсайа улуус үрдүнэн 3007 киһи, ол иһигэр 1073 дьахтар, 1221 оҕо, 3025 ынах сүөһү, 2185 сылгы, 389 сибииннэ, 860 көтөр көһөрүлүннэ.

СААСКЫ ХАЛААН УУТА

ХОЛКУТУЙАР БИЛИГИН ДА ЭРДЭ!

Халаан уутуттан куттал суох буолуутугар анаан улуус үрдүнэн 108 сиринэн сүүрэр техника, 46 мотуордаах оночо бэлэмнэллибитэ. 8-10 миэстэлээх алта палатка, 1 электростанция ылыллыбыттар, 40 тонна уматык-оҕунохтуур матырыйаал ылыллыбыта.

Арбынна уонна II Хомуस्ताахха электрическай уот араарыллан турар. Онон кыра электростанцияларын холбоон сибээскэ биһир өттүттэн — бэйэлэрэ эрэ — тахсар кыахтаахтар, улуус кииниттэн халаан уутун комиссията баҕа өттүнэн сибээстэхэр кыаҕа суох.

Партизан бөһүөлэгин аһынан Эһэлээх арыытыгар Ыам ыйын 20 күнүгэр улахан харыы үөскээн Үөдэй 100 бырыһыан ууга барда. Эбиэт иннинэ истребительлэр буомбалаан көрбүттэрэ да дуона суоҕу тоороппуттара. Киһилик вертолетунан контейнердаах взрывчатка ууран дэлби тэптэрбиттэрэ. Чугаастааҕы нэһиликтэр итинни бары билбит буолуохтааххыт, сир күүскэ дьинигис гыммыта. Ити да харыһыны урусхаллаабата. Бу харыы Граф Бизэргин аһынааҕы Харыйалаах арыытыгар тийэ аһынан турар. Бүтүн эмиз дэлби тэптэри ыгытыллар диэн МЧС-тар биллэрдилэр. Манна өрүс сүһүнүн үчүгэйдик билэр киһи наада дьэниэр айылҕа харыстабылын го-синспектора Руслан Николаевич Мохначевскайы түүн илдьэ бардылар. Ханан тобу тэптэрдэххэ харыы алдыһынан сөптөөбүн вертолетунан көтөн көрүү быһаарыахтаах.

Алдан өрүс халаанын иккис долгуна Хаандыга харыыта босхолонодуна кэлэр кутталлаах. Оттон Өлүөнэ өрүс иккис долгуна Өлүөхүмэни ылла. Биһиэхэ да кэлиитэ балысхан буолуон сөп. Онон балаһыаньына билигин да тыһааһынаах, холкутууйар кэм кэлэ илик.

Улууска итирдэр утахтары атыылааһын бобуллубута. Ол да буоллар уора-көстө булан-талан иһэн-аһаан муора тобуктарынан буолуор диэри холуочуйбут «хорсунар», балыктааһын, бултааһын бобуллубут үрдүнэн, боротуокалары уугуор-мангаар сылдьаллар. Айылҕа күүһэ — балысхан күүс. Сыһына-халты туттууну бырас-тыы гыммат — ууга сэрэхтээх буолун!

И.СИВЦЕВ

Ш т л с т л а

САХА ТЫЛА ТОБО СЫҤЫРАРЫЙ...

(Салгыыта. Иннин 54, 55, 56, 57 № №-гэ көр)

ТЫЛЫ БУККУЙУУ МОҕОЛО

(Көр-күлүү сыаагыта)

Ооньуур дыно:

1. Иван Иванович — орто саа-стакта эпэрээссийэ бырааһа.
2. Михаил Михайлович — эдэр, көмө быраас.
3. Толуу дыахтар.
4. Кырдыас сиэстэрэ.
5. Эдэр, тэбэнэттээх сиэстэрэ.
6. Бытыктаах киһи.

Бысы аһыллар.

Үөһээ уоһугар тор курдук бытыктаах, бальһа халаатын саньыгар бырааһымгыт киһи эпэрээссийэ хонугар үөһэ хантаарынны сьылдыар. Эпэрээссийэ остуолун таһыгар турар остуолга сүтэ, дыһах, эрби, кыптыый, бириэи, бириэл эһин сыталлар. Толуу дыахтар өнөйөн көрөр. Онтон илиитигэр таһаастаах киирэн, хаама сьылдыар киһини кэнниттэн саба түһэн муннун-уоһун таһаһынан саба тутар. Балайда тиргилли кэнниттэн эр киһи өйүн сүтэрэн охтон эрдэһинэ, дыахтар илиитигэр түһэрэн ылан, эпэрээссийэ остуолугар бырааһар уонна «Готовый!» дьин хайыттыыр. Бары киирэллэр. «Олох готовыйа суох эбит. Атлетической, фигуристой киһи эбит.» — дии-диилэр сыгыныахтыыллар.

Толуу дыахтар: Кое-как осилийдатым. Күүһэ буолунай. Хата, бэйэм наркотана сыстым. Дьэ, крутой дьада быһылаах. Онтон-мантан баттары харбаан пострадалыта сыста. Бу хаһан дьингээх наркот атылаһангыт миниги освободи гына-ыт. Айка, аны үлэлээбэһин! Эбэтэр окладьын эбин! (Тахсан барар).

Эдэр сиэстэрэ: Эн курдук даруабайым буоллар, хата, мин эфирдизэм этэ, полставкара. Харбаатын ээ. (Күлэн лачыгыратар).

Иван Иванович: Медицинага олох мизерной финансы көрөллөр. Между прочим, бу пациент туга быһылыахтаах этэй, Михаил Михайлович?

Михаил Михайлович: Ол эн компетенция. Я не в курсе дела.

Кырдыас сиэстэрэ: Арааһа «ка»-нан бүтэр тыл этэ.

Эдэр сиэстэрэ: Тогда «нога». (Күлэр).

Иван Иванович: Нога «ка»-нан бүппэт, окончанията «га» дии.

Кырдыас сиэстэрэ: Оччоҕо «рука».

Михаил Михайлович: Правильно! В общем целая икки илиилээх эбит.

Иван Иванович: Точно! Ампутировать! (Сүгэни ылар).

Кырдыас сиэстэрэ: «Кишка».

Иван Иванович: Точно! (Быһады ылар).

Эдэр сиэстэрэ: (Күлэн лычыгыратар). «Башка». (Айаары саба туттар. Иван Иванович эрбиини ылан иһэн төттөрү быраарар).

Бары: Дура! Акаары! С ума сошла!

Эдэр сиэстэрэ: Тогда «пишка» (Ыгдах гынар, айаары саба туттар. Күлэн тыбырар).

Иван Иванович: Түксү! Хватит! Хата, ити усылаах эбит. Пока ону сбрейдеэ. Эфире аастаһына бэйэттэн ыйытыахпыт.

Кырдыас сиэстэрэ: Бу сиэбигэр визиткалаах эбит. Бэйэтин гьинэ быһылаах, элбэх. Звони гыһан дьонуттан ыйытыахха. Тугун быстарарын биллэрэр буолуо.

Иван Иванович: Точно! (Сиэбиттэн төлөпүнүн ылан). Бу хирургиттан беспесоки гыһабыт. Эн Захаров Василий Ивановичы билэһин дуо... Ээ, супругата эбикин дии. Кыһырма! Извини гыи! Кини тугун быстыраахтаах этэй. (Балайда быһа симэ-симэ, сирэйин мырдыһаната-мырдыһаната истэн баран, төлөпүнүн сиэбигэр уктар). Даа, крутой дама түбэстэ. Тугун да ампутируйдаан! Олох беспесокоис буолуом суоҕа диэр. Под мухой буолуо. Какой-то разборкада подключись буолла ини диэр. Общим, сварливая, крутая дама.

Эдэр сиэстэрэ: Олох кумаардаан да көрбөт буоллаһына бу дядяны дама оноруонун! После этого бэйэлэрэ разборкаластыннар, икки дама. (Күлэн лачыгыратар).

Михаил Михайлович: Между прочим, полу уларытты доллары-

нан крупной сумма ээ.

Кырдыас сиэстэрэ: (Биссээги хаһар). Балайда доллардаах эбит. Новай якут быһылаах.

Иван Иванович: Давай! Эксперимент оноро таарыйа полун уларыттыбын! Маннай женскэй гормонна введи гыһын, внутривенно. Визуально уонна техничеки исследуйдаан! Стерелизуйдуохпут. Аны ровно биир ыйынан — шестого марта операция второй этабын проводи гыһахпыт. Практически дама оноруохпут. Оччоҕо естественно икки өттүттэн согласись буолан развод онгостуохтара. Дьэ, онуоха дылы ылахтаһан көрдүннэр. (Эдэр сиэстэрэ укол онорор уонна бытыһын хоруйарын саһалыр. Кырдыас сиэстэрэ халампаас (бинокль) киллэрэн ыарыһах ахтатын халампаһын нөҕүө өттүнэн көрөр).

Кырдыас сиэстэрэ: Хайыи! Уларытан эрэллэр эбит дии. Только примитивней баһайтык. Чааһынайдар буолуо. Ранагыт олох профессиональнайа суох, халы мааргытык зашивайдаабыттар. Муода баһайы шишкалар көстөллөр.

Эдэр сиэстэрэ: Араһэр! (Халампаһын сөп өттүнэн (улаатыннарар өттүнэн) уонна соһуйан хараһын мунуан көрөр, айаарын агар, кэннинэн чинэрийэр). Ой, олус огромнай (салгыһан төгүрүччү охсор).

Иван Иванович: Хайа бу, японскай аппаратураны киллэрэн включайдаабакка биноклунан көрө, ооньуу сьылдыагыт дуу!

Эдэр сиэстэрэ: Түүн уборщица отпрыһа ооньуу сьылдан оптикатын хампы түһэрбит. («Ырыһах тыһылланнаата, бытыгыт тутуһна. Эмчиттэр бары биир сиргэ чөмөхтөнөн, харахтарын мунуан көрөн, айахтарын аллачы атан, кэннилэринэн чинэрийэн турдулар).

«Ырыһах»: (Дьахтар хатан санатыһан). Бу тугу онордугут! Эбисийээһэлэр! Танастыһа аһалыи! (Таһаһын ыраахтан быраһан биэрэллэр). Туюх буоллугут! Мин электрикпин дии. Уоккутун көрө сьылдыабын! Уум быһыһан барытын истэ сытабын. Рука, кишка, башка, пишка, отпрыска. Дьэ, пишкалар, кимнээх отпрыскара буоларгытын биллэрдиһин буолуо! Бытыгым анарын мөлиттигит, ньылыбы сыгыныахтаан «эриэн ыт элэгэ, күөт ыт күлүүтэ» онгоһунугут! За моральная ущерб биэс сүүс тыһыынчата долларын ууран кулун! Суутунан да уурдаран ылым! Билигин башкаһытын да ыркучивайдаан туран кимнээх ханнык планкалаахтарын көрдөбүм буолуо! (Сүгэни ылар. Эмчиттэр сарылыы-сарылыы куоталлар).

(Быыс).

Чэ, салгыт кэспэтиэһин. Тылбыт сыһыһырытыгар иккис улахан төһүүнэн нууччалыы алпаабыкка көһөрүү, нууччататыгы буолбуг. Уруг нууччаттан киирэн-кирэн сахатыйбыт тыллар билигин наар нууччалыы доргоонунан этиллэр буолдулар. Холобур: остуол — стол, кинигэ — книга, өрөспүүбүлүкэ — республика, судаарыстыба — государство уо. д. а. Тылбытын барытын нууччалыы таттаран (аксыаннаан) араастаан эвэрлэстээн сангарар буоллугут. Холобур: быһаа — быһа, ааттаа — атта, ааппын — аппын, Сииттэ — ситэ, халлаан — халан, Тиксии — Тиксии, сүөһү — сүһү эһин. Дьингэнин омук-омук бэйэтин тыһынан сангарарыттан саната ураты таттарылааһа (аксыаннааһа) кимнээх барытыгар баар суол. Ол киһи кизин туттууга, төрөөбүт омугун харыстааһына, ол тыл сыһыһырытка, буккуллубакка чөл буолуутун тирээ.

Мин оҕо эрдөхпүн наар кырдыагастары кытта уу сахалыы аксыаннаан санара үөрэммит буоламмыт буолуо оскуолаҕа «литература» дьин тылы өргө дьери олох сатаан эпэһкэ кыбыстыһа да, күлүүтэ да барар эһим. Туюй тылым кыһан өвүллүбөккэ «лэтэрэтуура» дии турар эһим. Учууталтан мөбүллэрим. Биһиги тылбыт чөл буолуон баһарар буоллаһыгыһа, урукку латынны алпаабыһытыгар төттөрү көһөрбүт сөп буоссу. Саха саната, аксыана ити Ноборуода алпаабытыгар сөп түбэһэр. Кыратык тупсарыахха эрэ сөп. Ону былыргы

өйдөөхтөрбүт. тылы бөккө билэр дьоннор бөккө ыраады анааран көрөн нуучча алпаабытыгар көһөрү утарбыттар эбит. Саха тыла латынны алпаабыкка сөп түбэһэрин саха оҕолоро омук тыллары хомойдук ыһыналлара да туоһулуур.

Дьэ, ити курдук тылбыт нууччалыыга көһөн быһа (сирэйинэн) тылбаас хаардыы хаамта. Сахалыы санара сьылдыбыт киһи (биһиги буоллаҕа дии) сатаан өйдөөбөт кэммит кэллэ. Аксыан эмиэ тыл курдук омук кута-сүрэ, кэмэлдытэ, өйө-санаата ээ.

Уу харчыны — тыһынаах харчы (живые деньги) дииллэр. «Дьолоохтук айаннаан!» (Счастливо по пути!) дьин улахан суолга улахан гына алгыс суруйаллар. Дьол суолга мэнээк сыппат. Дьингэнин дьолу киһи бэйэтэ онорор. Сахалыы «Этэнгэ айаннаан!» дьин буолуо этэ буоллаҕа дии. Сангарар Дьокуускай (Говорит Якутск). Дьингэнин сахалыы «Дьокуускай сангарар» дэниэхтээх. «Сангарар Дьокуускай» дьин этии тыл тутулун кэспитин таһынан тохтоло суох, субуруччу этон кэбистээх «Сангарар Сарыһыһаана» дьих курдук ыһаһаан, сиэлээк хохулаан, күлүү гыһан, хойхотон, үтэргээн этии курдук иһиллэр. «Сангарар Дьокуускай» дьини төһөлөөх истибиһит буолуой. Элбэхтик этилибит киһи өйүгэр чингик ингэр, ордук өвөлорго. Оччотугар бу этии биһигини нууччалыыттан быһаччы (сирэйинэн) тылбаастаан, нууччалыы куттаан сангарарга үөрэтэр оскуола курдук буолар. Бары барыта кыраттан саҕаланар. Субботник бэрээдэгинэн (в порядке субботника); биэр тыһынан (одним словом). «Саха сирэ» хаһыакка «ытыктанар биричинэтэ суох» арааһа «без уважительной причины» дьини быһа, сирэйинэн тылбаастаан суруйбуттар этэ. Итини саха киһитэ саатар «туох да төрүөтэ (сылтаһа) суох» дьих эбитэ буолуо. Сиикэй нефть (сырой нефть). Маны «танастамма-тах нийэ» дьиххэ сөп. Сүүс солкуобай (сто рублей). Бу урут «биэр мөһөнө» дьээр этэ. Дьон убаастабыһынан туһаммыта (эмие быһа тылбаас). Дьингэ «Дьон ытыктыыр киһитэ этэ». Харчыны уоруу, ингэрини үөһээ өттүбүтүгэр элбээн «отмывание денег» дьин туттуллар буолтун кэннэ, ону сахалыы тылбаастаабакка эрэ, быһа «харчыны сууйуу» диитилэр. Оттон сахалыы «харчыны сиэһин» дьин буоллаҕа.

Биһиги төрүт төрөөбүт тылбыт сыһыһырытыгар, нууччатыйыгыгар ким да: анал үөрэхтээх (учюнай) да буоллун, суруйааччы да буоллун, сүнньүнэн бары кыра да, улахан да үөрэхтээхтэрбит, ээ көнөрү дьон олох буруйдаар суох. Биһиги тылбытын «скай», «ай» сыһырыылар нууччалыы алпаабыт көмөтүнэн умулуннара сатааһын барыта ырааттаҕа дии. Ол билигин үөрөнөн хааламмыт уонна нууччалыы үөрэхтэнэммит буолуо, олус түргэтэҕэ. Билигин ханнык баһарар омук үөрэхтээх киһитэ биһиги үкэ нууччалыы уонна нууччалыы таттаран сахалыы сангарарытын истэистэ: бу сахалар эгэлгэ тыллаах омукардыын булчуһан уонна атах балай куотан кэлэн, олохтоох омукар — нууччалар тылларын ыламмыт, кырдык инороддуктар эбиттэр диэхтэрин сөп. Ол курдук тылбыт нууччатыйда. Оннооҕор мин ити «скайынан», «айынан» сангарыллары олох нууччалыы сангары курдук истэбин. Мин гыһаҕа (алааска) 12 сыл үксүн советох кэриэтэ араадыһаны эрэ довор онгонот олоботоһон, уруккум курдук бар дьонум үөһүгэр сьылдыбытым буоллар эмиэ бу эһиги курдук тылбыт нууччалыыга алдырхай (кырдык алдырхай) түргэнник көһөн эрэрин олох билээ, куйабар-манкыбар оустарыа суох эһим. Түргэтирэр сөп эбит. Оскуолаҕа ыһытылар бары үлэлэр, тэрээһиннэр (күрэхтэһиллэр, куруһуоктар (уһуйааннар) саха өвөлоругар, сахалыы оскуолаҕа барыта нууччалыы аатынан ааттанан тиэрдиллэллэр уонна анал тыллара (тиэрминнэрэ) барыта нууччалыы. Холобур, суокка күрэхтэһии «математический» (эмие «скай») бой», кылгатаан «матбой» дьээр. Куруһуоктар (уһуйааннар) ааттара барыта нууччалыы уонна үөһэ этилибитин курдук нуучча «скай», «ай» сыһыһырытынан сангарыллаллар. Ордук чиргэл уонна өрөспүүбүлүкэбитин аан дойдуга аарттаһахтаах ыччаттарбыт күрээ (спорт) туһунан кэспээннэрэ аһардас нууччалыы тыттан хомуллубут сэлэргэһини буолла. Тэриэһэрдэр (уһуйааччылар) уһуйулааччыларыгар күрээ тылларын аһардас нууччалыынан тиэрдэр буолдулар.

Оннооҕор бу соторутаангыга дьир «Ыйааһыны түһэри» дьин тутулла сьылдыбыт өйдөбүл нууччалыыны: «сонка веса» дьини сирэйинэн тылбаастаан «Ыйааһыны үүрүү» буолла. Ордук элбэх нууччалыы тылы биһиги Ил Түмэннэрбит дьокутааттара тутталлар эбит. Ону тэлэбиссэргэ кэспиллэриттэн, ыйытыгыга эпипэттииллэриттэн иһиттим. Соторутааһыта биэр дьокутаат санатын үс гыммыт биириттэн ордугун нууччалыы тылы кыбытан сангарда. Буолумуна... Сокуон, уурааһы, ыйааһы үөһэттэн нууччалыы ылаллар, муньахтарын барытын нууччалыы ыһагаллар. Ол иһин сахалыы хаһыакка таһар тылбаастаммыт бары сокуоннары, уураахтары, дыһаллары, отчуоттары киһи олох өйдөөбөт буолла. Нууччалыытын аахпыт ордук буолуо. Ити тылбаастаммыттары арай саха буккуллубут тыһынан үөрөнөр өвөлөр өйдөөхтөр эбитэ дуу... Саарбах... Кинилэр да наар нууччалыыны аһаллар буолуо. Дьэ, ити курдук билигин саха тыһын ордук сыһыһырылааччылар, нууччалыыга көһөрөөччүлэр салайааччылар буоллулар. Тыл сыһыһырытыгын салайыһа сыһыһана суох курдук саныылар быһыһылаах. Сыһыһааннаах бөҕө буоллаҕа дии.

Иллэрээ саас Дапсыга биэр улус баһылыгы: «Бу эн «Биһирэм тыһын» мизэх үлбэр көмөлөһөр, онон махтанабын», — диэбитин Дапсы соһуйа истибит уонна үөрбүт быһыһылааһа. Үөрүмүнэ... Мин дараһы уу сахалыы сангарар салайааччыны сахалыы өйдөөх, тыа ологун бөккө билэр сөптөөх салайааччы эбит дьин сэргии истим этэ. Оттон гыһаҕа үлэлэр эрээри нууччалыы ыһаан сангарар киһини олобу ингэн-тонгон билбэт, эмие күннээһин саба быраһан үлэлэр чинновик эбит дьин сөччө аһарыа суох эһим. Ол киһи үлэттир көмөлөспөтө чачы. Салайааччы (руководитель) дьин тыл ханнык баһарар омук өйдөбүлүгэр дьону үөрэтээччи, ыраады анааран сирдээн иһээччи дьин буолуо. Онон биһиги салайтараччылар салайааччыларбыт хайдах сангараллар да ону баһыһабыт баа буолбатах курдук. Ону өйдөөнүт төрөөбүт тылгытын харыстыа, онон омукупт кэскилин кэспитириэ суох этигит. Эмиэ биэр саха саарына Махсылым Сибиряки эп «Саха сирэ» хаһыакка (02.03.01с.) «Алаас экологията... Киһи экологията» дьин төһөлөөх саха дьонугар олус ыһыһырылаах ыстатыһаны таһаартарбыт. Ону барытын ырыта барбакка эрэ икки этигитин эрэ биллиһирээрим: «Саха бэйэтин тыһын сэниир да эбит. Сахалар, биһиги, бэйэбит төрөөбүт тылгытын бэйэбит эһэн ээр эбиһит». Кыларыйан турар кырдыгы эппит.

Оо, манньк салайааччыларбыт элбэхтэрэ буоллар даа... Киниэхэ барра махтал! Саха тыла нуучча тылы кытта тэн ыстаатустуах, сударыстыба тыла буолбута син ыраатта ээ. Хаһан баһарар эһин-элбэх омуту биэр эрэй, биэр кыһалда түмэр. Ол курдук Аҕа дойду сэриитигэр сэбискэй нуруоту ханнык да тыһынан, аксыанынан сангарарыттан тутулуга суох сэрии кыһалдага түмүтэ, биэр сомоҕо буолбуптут. Оттон билигин биһигини тыһыс айылабыт сомоҕолуон сөп, ханнык баһарар тыһынан ыраастык сангарыһыт иһин. Өрөспүүбүлүкэҕэ аатын биэрбит олохтоох омук саймаархай сахалыы тыһынан ханна баһарар сангарарын олохтоох да, быстах да кэлэ сьылдыар ханнык баһарар омукар омусуолуохтара суоҕа. Ити страстигэ ээ. Арай симэлигэхтэрин баһарар буоллаһтарына, омнуолуохтарынан сөп. Ону биһиги салайааччыларбыт өйдүүллэрэ буоллар даа! Билигин хайдахпытыи!

Саха кутун-сүрүн, сиэрин-майгытын, өйүн-санаатын көрдөрөр олгонхо, оһуоһай, хомус бааллар. Олортон ордук күүскэ саха бөлөһүөктүү өйүн көрдөрөр олгонхобут баар. Онно элбэх нуучча тыла кыбылла сьылдыар. Сүнньүнэн саха саха буоларын тыл эрэ быһаарыа, дьүһүммүт уларыһыан сөп. Фольклорбут, атын да ускуустубабыт, лэтэрэтуурабыт тыһынан эттөнэрсиниэнэр. Ол буккулуннаһына, аан дойдун омукарыгар саха саха буоларын сымсатыа, бэйэбит төрүт тыл баайа суох буолан, атын омук тылын туһана сьылдыар курдук көстүөхпүт. Дьингэнин, саха тыла баай ахан буоллаҕа. Ону ол дьибэккэ саха саната нууччатыйда, кутун-сүрүн, эгэлгэ дьүһүнүн, айылдаттан бэриллибит доргоонун, минньигэс амтанын, сытын-сымарын, иһигэр ингэринэ сьылдыар иччитин сүтэрэн эрэр, сүтэрдэ. Нуучча тыһын үөрэхтээхтэрэ тылбыт наһаа сыһыһан

эрэр дьин кэлин сүрдээһин сээбэн-ниир буоллулар. Көр оннооҕор итиник халыг омук дьиксинэр буолла. Кинилэр этэллэринэн, билигин ырыһыһаһынан ситиминэн киирэр араас омук тыллара бары нууччалыы этиллэр тылбаастаах үлүлэр. Кэнникинэн дьоммут (үөрэхтээхтэрбит да, үөрэбэ суохтарбыт да) маннай сахалыы этэн баран тылбаастаан, өйдөтөр курдук ол тыл нууччалыытын этэн кэспитин буоллулар. Баһар сахалыы кыһан өйдөөбөт буолбуптун биллэрэр дуу. Холобур: «Ыл экэниэмикэтэ» дьин баран «дыэ кэргэн экономиката» онтон «семейнай экономика» дьин бараллар. Эбэтэр «Дьиз кыһылын түргэнник ситэр көрүгүн» дьин этэн баран кэлин наар «скороспелыйдаан» бараллар. «Салалта» дьин баран «администрация» дьингэ көһөллөр. Оннооҕор саха улуну киһитэ, дьингээх саха, Сэргэй Сибиряк — Кыһыл Уолун төрөөбүт дойдутугар нууччалыы тылы аһары туттар буолбуттар эбит. Ону Сунтаарга сахалыы мусуойдары тэрийэр дьон араадыһаннаан кэспиллэриттэн иһиттим. Кэрэһэлиир суруктара (вывескалара) наар нууччалыы буолар эбит дии саатар. Кыһыл Уолун ытыктаан сахалыы уонна нууччалыы суруйуох баар эбит.

Кэлин ити нуучча сыһыһырылаһырын уонна алпаабытын «көмөлөрүнэн» уонна наар нууччалыы үөрэхтэнэммит, «сайдаммыт» тылбыт нууччалыыга көһүүтэ гьимэтириэ бэрэгрэссииһэтин онкулунан (сокуонунан) уларыттар. Хойугаатыбыт. Аны биэр-икки сыһыһан түргэн дыһалы ыһаатахха, өрүттэрибэ саарбах. Ону тыл сыһыһырыта бэйэтэ этэр. Тыл — омук (нация) майгытын (кэмэлдытин), кутун-сүрүн, сиэрин-туомун, үгэһин-үөрүйэһин тутула, тирээ. Саха сорох омуктар курдук эмоцияҕа охтубат.

Кини этэ-хаана сыһыһаһыһынан салайтарар. Ону кинилэргэ үгүс үйэлэргэ син ордорон илдэ кэлбит тыла, итэргэл уонна тыһыс айылдаҕа ингэрибэт. Ол киһи менталитэтэ. Этиллэр тыл уонна ол тыл хайдах доргоонунон этилибитэ (интонацията) санарааччы киминаньыһын сиркэлэ курдук көрдөрөр. Онтон элбэх киһи санатын, этигитин түмэн сотору да, хойут да буолаары турары быһаарар уустуга суоҕа.

Тылбыт буккуллан ырыабыт-тойукпут доргоонно, мөлүүбүэтэ эмие эһин үөһэтээх-ахтыбыта омукуту буолан эрэр. Сахалыы иэйиитин, тыһынын сүтэрдэ. Олус сымсах тыллаах-өстөөх ырыалар эмие бааллар. Ол эмие тылбыт буккуллан куту куоттарыы быһыһылаах.

Бу биһиги нууччалыыга көһүүбүт сайдыы буолбатах. Бу самныы. Бу кэскил буолбатах — кэһти. Манньк бардахпыттына, өр буолбакка симэлигэхпит, сууралыахпыт. Өрөспүүбүлүкэбитин өрө көтөбүөхтээх, ааттатыахтаах саха оҕолоро төрөөбүт тыллара наһан үөрэммиттэрэ омукупт кэһтэн эрэрин көрдөрөр. Атын ханнык да дойдуга, сиргэ манньк үөрэммиттэр. Сорох кыра омукар, холобур, Баалтыка кытытыһааһы омукар тылларын буккуйумаары, ол аата омукартын сүтэриһинэн, айдааны тардаллар. Быһыһыһын тохсунуһа Бискиэх куоракка буолбуг. «Эпосы народов мира за мир и объединение человечества» дьин ааттаах (оо, кэскилэ да бэрт) аан дойдугабы конприссийэ түрү тыллаах омукар бэйэ-бэйэлэрин кытта тылбаастыһа суох кэспэтэн өйдөһөр буоллаһтарына, арай биһиги эмие түрү тыллаахпыт дьээр, саха учуонайдар (анал үөрэхтээхтэрэ) кинилэри кытта нуучча тыла суох хайдах да быһарсар кыахтара суох үһү.» Тыл киһини киһи онорбута», «Аан маннай тыл баар этэ» дииллэр. Паустовскай: «Бэйэтин төрөөбүт тыһын билбэт киһи — дикарь», — диэбит эбит. Ол киһини дьон ханнык да омугунан ыһыммат буоллаһтара дии. Саха буолан баран, сахатын тыһын билбэт, сахалыы аттаран өйдөөбөт киһи хайдах саха буолуой. Туюх барыта ис күүстээх (энергиялаах) дьин буоллар. Олортон ордук улахан ис күүстээһинэн (сатаан туһаннахха) ханнык баһарар омук төрөбүт төрүт тыла буолуон сөп. Тыһынан киһини, оннооҕор кыһылы-сүөлү, оту-майы даһаны өлөрүүххэ да, өргөтүүххэ да сөбүн быһыр-быһырыттан киһи-аймах билэр эбит. Ол иһин алгыс уонна кырыһыс баар буоллаҕа дии. Тыһынан өлөрүүххэ сөп диэбит. Оттон омук (нация) тыла өллөбүнэ, ол омук эмие эстэр. Саха тыла саргылаах санаалаах, саха тыла иэйилээх истэ-

Дьараһын Мааркап.

(Салгыыта бэчээттэни)

НАМ ЫАЛДЬЫТА - КЫРГЫЗСТАН УЛУУ ХУДОЖНИГА

Биһиги биір дойдулаахпыт уһу-луччулаах политической уонна государственной деятель М.К. Аммосов үтүө аата ССРС Военной Коллегиатын Үрдүкү Суутун 1956 с. муус устар 28 күнүнээри уураабынан чөлүгөр түһэриллбитэ. Онтон ыла кини аатын үйэтитэр үлэлэр ыгытылаллар. Олортон биір дэстэринэн М. Аммосовка аналлаах пааматынныктар тутулуулары буолар. Нам селотугар республика бастакынан пааматыннык уонна сквер тутуллубута. Пааматыннык бүгүнкү күннээри көрүнгүн ылыр диэри ханнык историлы аасытын үгүс эдэр дьон билбэттэрэ биллэр.

М. Аммосов 100 сылын туолуутунан сибээстэн алтантан таптайылан оһоһуллубут сана бүүс туруоруллубута. Бу бүүс автору ССРС Социалистической Үлэтин Геройа, Кыргыз Эл Баатыра (Кыргызской Республика Геройа), Ленинскэй бириэмийэ лауреата, Кыргызскэй Республика Художественной Академиятын Президентэ академик, профессор Садьков Тургунбай Садькович Нам улунугар ыалдыттан ааста уонна М.К. Аммосов болуоссатыгар туруоруллубут пааматынныгы көрдө. Оңорбут айымныгыта - М.К. Аммосов бүүһэ бөгө-таға туруктаах олоһо турарыттан астына. Олоһоохтор бу пааматыннык турар скверэ түпсарылыахтаабын, ситэриллиэхтээбин туһунан көпсөтилэр.

Турунбай Садькович Садьков кыргыз нуруотун культураны Аан дойдуга биллэрбит улуу художник, скульптор. Кини аата Чингиз Айтматов аатын кытта биіргэ ааттанар. М.К. Аммосов кыргыз нуруотун иннигэр оңорбут үгүөтүн, национальной кадрдарын репрессияттан көмүскээһингэ харса суохтук туруулаһытын үрдүктүк сыаналаан бу аатырбыт скульптор ылан оңорбут бүүһэ биһиги Наммытыгар кэлэн турар. Кыргызскэй Республика кини куората Бишкектэ үрүм мрамор куората диэн ааттанар кэрэ куорат. Бу кини куоракта түөрт уонча уолдуу, аҕалы Садьковтар оңорбут пааматынныктара туралар үһү.

Бу билигин турар алтантан таптайылан оһоһуллубут бүүс (кованая медь) төрдүһүнэн бу олоһо (подстамент) олоһор.

Бастакы бүүс бетонтан кутулган оһоһуллубута. Бүүс автору саха дьахталларыттан бастакы скульптор Евгений Николаевна Винокурова. Билигин Намнаағы педагогическэй колледжга үлэлир. Оччолорго Дьокуускайдаағы художественной училищени бүтэрэн Нам орто оһоһулатыгар уруһу, черчение учууталынан ананан үлэлир этэ. Биір да хаартыска суох киһи бүүһүн оһоруу - уустук соруудах этэ. Ол сағана «нуорот өстөөһө» аатырбыт киһи хаартыска барыта былдынан аймахтарыгар да суоға. Райсовет председатели Д.С. Протопопов Максимна маарынныгы аймахтарын туоһулаһан көрдөспүт. Максим биіргэ төрөбүт эдһийин уола Аркадий Охлопков ордук маарынныгыр диэн көрдөһөн ағалан олоһодубуттар. Евгения Николаевна Аркадийга маарыннатын, көрбүт дьоннор тыллартынан сирдэтэн оңорбут. М.К. Аммосовка аан бастакы пааматыннык 1957 сыллаахха 60 сылыгар ананан Нам селоту-

гар туруоруллубута. Бастакы бүүс 1962 сыллаахха диэри турбута. Ити сыл күһүнүгэр Өктөөп бырааһынныгы эрэннинэ Хатырыкка тийээн илдьэн кулууп таһынаағы кырдалга туруорбуптут. Мин оччолорго комсомол райкомун секретарынан үлэлирим. Боруксорука түһэрбит хаартыскам Хатырык музейыгар баар.

Бастакы бүүс оннугар алтантан кутуллубут бүүс туруоруллубута. Бу бүүс 1987 сыла диэри турбута. Авторын чуолкай билбэтим. Емельян Ярославский кыһа буолуохтаах. Сахага маарыннаабат, ордук Сергей Миронович Кировка маарынныгыр дьон элбэх этилэр, сорохтор олус хайгыыллара. М.К. Аммосов 90 сылын атаарар оройуоннаағы комиссия, оройуон салалтата туруорсууларынан бүүһү мрамортан оһоһуллубут бүүһүнэн солбулар туһунан боппуруоһу туруорсубуттара. Болуоссат саңардылган оһоһуллубута. Бүүс эмиз Кыргызстанга оһоһуллубута. Автор саха биллиилээх скульптура, искусство деятелэ Петр Алексеевич Захаров кыһыл мрамортан саха мөссүөннөх олус үчүгэй бүүһүн оңорбута. Бүүс улахан уонна ырахан буолан бэйэтэ туспа историлыах олоһоох сири Намы булбута. Нам улунугун улахан доһору, улуус аатын кытта сибээстээх. Кини историлыгар кирэр тэрээһиннэргэ куруутун уһулуччулаах көмөнү оңороочу республика культураны биллиилээх деятелэ Василий Афанасьевич Босиков көмөтө, сүбэтэ суох бу да түбэлтэ, тэрээһин аастаҕа. Хайдылаах мрамор түбэһэн хаалан бүүһү уларытар соруқ күөрөйбүтэ.

М.К. Аммосов 100 сылын атаарар Правительственной Комиссия председатели солбулааччы Е.М. Ларионов, комиссия чилиэнэ В.А. Босиков туруорсууларынан бүүһү уларытыгы боппуруоһа быһаарыллыбыта. Бу сырыга эмиз Кыргызстанга металлтан оһоһуллар буолбута, Василий Афанасьевич доһруттан скульптортан Турунбай Садьковтан көрдөспүтүн үөрүүнэн ылынан үлэлээн барбыт, М.К. Аммосов мөссүөнүн бу сырыга алтантан таптайан оңорбут. Бүүс билигин граниттан буруллубут ньыгыл олоһо үйэлэри уңурдуур кэскиллээх бөгөтүк олоһор.

Бастакы үс бүүстэр дьылдалара хайдах буолбуттарай?

Бастакы бетон бүүс Хатырыкка уларытылган архитектурнай быһаарылаах пааматыннык буолан музей иннигэр турар. Музей саңа дьийтин бырайыактан тутуааччылар үйэтэ суох матырыйал диэн пааматынныгы ылан кэбһиһэргэ туруорсубуттарын олоһоохтор туруорсууларынан уонна бастакы буоларынан ыгыктаан оннугар хаалларга быһаарыттар.

Иккис алтантан кутуллубут бүүс билигин дағаны оннун була илик. М.К. Аммосов аата Саха Государственной университетыгар интэриллибитинэн сибээстэн улуус аатыттан университетка бэлэхтэммитэ. Ол эрээри биллэбит биричиинэнэн бу бүүс тутатына университет ханнык да корпуһун инигэр, эбэтэр корпус иннигэр туруоруллубута көстүбэт. М.К. Аммосов 100 сылын бэлитээһининэн сибээстэн Аммосов бүүстэрин учуоттаһын үлэтэ ыгытыллыбыта. Оччолорго Прави-

тельственной комиссия секретара этиитинэн бүүс ханнык эрэ ыскылаат мунугар баара үһү.

Үһүс бүүс. Саха сири биллиилээх скульптора П.А. Захаров кыһыл мрамортан оңорбут бүүһэ сирэйэ хайдылаах Хатырыкка музей таһыгар сууланан турар. Музей дьийэтэ олоһо киирдэһинэ дьийэтэ киириэхтээх. Хайдыбыт сиригэр уу киирбэт буоллаһына салгы хайдыа суохтаах.

Онон бүүстэр бары оннуларын булан М. Аммосов аатын ааттата туруохтара диэн эрэнэбит.

Турунбай Садьков Намнаағы сьлдьар бириэмэтигэр Евгения Николаевнаны кытта көрсөн басадаласта, ситиһилэри бағарда.

Намнаағы колледж үөрэнээччилэрин кытта көрсүһүүгэ Василий Афанасьевич оһолору дьоллоох дьонунан аахта, маннык сүдү улахан ааттаах-суоллаах художнигы, скульпторы кытта биір оһоһул тула олоһон көпсэти сорохторго олоһотун устата, бағар, биір дэ да буолуон сеп.

Балаһанга ветераннары кытта көрсүһүүгэ Ил Түмэн депутаты Гавриил Местников Турунбай Садькович Саха нуруотугар биір үчүгэй сонуннаах кэлбитин туһунан иһитиннэрдэ. Бишкектэ куоракка, Кыргызстан Республикаты кини куоратыгар, кыргыз омуқ улуу дьонугар аналлаах аллея оһоһуллубута. Бу аллеяга М.К. Аммосов бүүһүн туруоруу туһунан Ил Түмөн аагыттан биһиги депутаттарбыт урут сурук суруйан тураллар. Ол суругу ылынан Кыргызстан Правительствотун уураабынан М. Аммосов бүүһэ ол аллеяга бийыл туруорулар буолбут. Маны олоһо киллэриигэ улахан үлэни Турунбай Садькович оңорбут, пааматыннык кини бырайыагынан, бүүһүн кини куттарытынан оһоһуллар буолбут. Бу икки быраатты нуруоттар доһордоһуулары бигэ далаһата буолар. Турунбай Садькович биһиги төрүппүт биір диір. Тохсус, онус үйэ сағана тулуурдаах, хорсун дьоннор, эһиги төрүттэригэр, Баай Күөлүнэн эргийэн хоту түспүттэр, биһиги төрүттэригэр кыргызтар содуруу көспүттэр. Ол туоһунан биһиги тылбыт биірэ туоһулуур, мин өссө нэдиэлэ курдук сьлдьарым буоллар эһигини кытта сахалык көпсэтигэ эбилгин диір.

Турунбай Садькович уолунаан Улан Туранбаевичтын кэлбиттэр. Улан диэн ааты тылбаастаахтаах салдааччы диэн буолар эбит. Улан кырдьык ағатын туйағын хатаран эмиз скульптор иштэтин баһылаабыт, искусствование наукатын кандидата, культура Академиятын доцента, Кинилэргэ Саха Правительствота Алексей Кулаковскэй-Өксөкүлээх Өлөксөй бүүһүн сакаастаабыттар.

Туранбай Садьковиһи кытта балаһанга көрсүһүүгэ пенсионердар улуустаағы сьбизтэрин бочуоттаах чилиэһинэн ылыллыбытын туһунан уонна Бочуот кинигэтигэр суруллубутун туһунан сьбизтэ председателэ Василий Колесов иһитиннэрдэ. Ыалдылпыт «уураағы кытта билсестим» диэн Бочуот кинигэтигэр илии баттаата.

И. КРИВОШАПКИН,
журналист

АЙЫЛДАТТАН КҮҮС-УОХ ЫЛААРЫ

Порфирий Иванов айан таһаарбыт «Оҕоһоом» диэн киһи ис туругун, өйүн-санаатын сайынарар системанан дьарыктанар дьону хаһыаттан ааған, телевизортан көрөн «дьэ чаччы да кытанах күүстээх санаалаах дьон» диэн сөһөрүм-махтайарым. Кыргыз киһи эрэ сөһөр дьыалата, Сахабыт сирэ барахсан бургунаһуоһа булгу барар тымныгыгар атаах сыһыннаах хаарга туран тымныгы ууну төбөн оройугар тангары тутан кэбиһин, өссө эбиитин ойбонго киирэн сөтүөлээн тахсыы. Итинник дьонноох эбиһит диэн астынныгыт биһиги, хатырыктар, аҕыах хонуктаағыта олохтоох телестудия биэриитин көрөн баран. Буолаары буолан «Оҕоһоом» системанан дьарыктанар дьоммут биір дьийэ—почтаға үлэлиллэр. Үһүн нэһилиэк олоһор актыыбынай позициялаах дьон. Үһүн бийыл тэриллит «Арылы» түмсүү бастыгы ырыаһытара, үңкүүһүттэрэ. Дьэ онон үгүһү дойрохтуу барбакка көрсө—сэмэй майгылаах, чөл олох сирин түстээһингэ бигэтик туруммут дьоммут билиһиннэриим.

Прасковья Петровна Миронова—олохтоох сибээс отделениетин начальнигы, 3 оҕо ийэтэ, 3 сизнээх. «Оҕоһоом» системанан 7-с сылын дьарыктанар. Бу үөрэх этэринэн, дьаныһан дьарыктаннаахха киһи мэлдьи үөрэ-көтө сьлдьар, чэбдик буолар, эдэригэр түһэр. Ол да иһин

«Оҕоһоом» ньыманан дьарыктанарга быһаарыммытым. 1998 с. муус устарыттан киһи-сарсыарда уу куттарбын сағалаабытым, онтон сорох атын пуунарын толорон барбытым. Билигин улаханник санарыахпын бағар-баһын эрээри ыры-ыларым сүтүөхтэрэ диэн эрэллээхпин. Эми тутубаппын, бэйэбин үчүгэйдик, доруобуйаҕа санаабын. Биллэн турар бастаан сағалайырга биір ырааханы туруорхотуоххын, дьонтон кыбыстыны. Саарбахтыа суохтааххын, бигэ эрэллээх буолуохтааххын. Сьлал туруорунуу уонна саамай кытанаах санаа наада эбит. Дьарыктанан бардаахха өйүң-санааң бөгөргүүр, урукку кири, куһағаны ыраастыыр. Дьарыктанар буоллаахха айылға бэйэтэ көмөлөһөр быһылаах. Биллэрин курдук, саха-айылға оҕото. Ол иһин биһиэхэ чугас, сахалары тардар үөрэх эбит. Онон саамай баай-дуол, дьол—доруобуйа буоларын быһытынан бэйэбит кыахытын көрөн «Оҕоһоом» системанан дьарыктанаргытыгар ыгырабын».

Людмила Михайловна Новгородова, сбербанк контролер кассира, 5 кыталык кыыс ийэтэ, 2 оҕо эбэтэ, «Арылы» түмсүү бастыгы үңкүүһүтэ. «Оҕоһоом» ньыманан 5-с сылын дьарыктанар: «1994 с. детсадтан сбербанк үлэли көспүтүм. Оччолорго бүүрүнэн ыалдыан сотору-сотору балыһага киирэрим.

Атаҕым кыратык тонго да ыалдыан эрэдэнэр эгим. 1996 сылтан Прасковья Петровна уунан куттарын интэриһиһиргээн сайыннаттан дьарыктанан барбытым. Маңһа дьийэм таһыттан сағалаан, билигин ойбонтон 3 бидэһэни куттабын. Доруобуйаға кырдьык туһалаах эбит дии санаатым. Аны оһолорбун үөрэттэ эгим. Кыра кыһылым уонна сизим күһүн хойукка дьылы сөтүөлүллэр».

Дьэ ити курдук нэһилиэк биір кыра эрээри тутуах тэрилтэтин үлэһиттэрэ бүттүүн кэриэтэ чэһин-чэбдик, чөл олох түһүн тутустулар. Почтаны көмигэр тиэрди, дьонго үтүө сыһан, нэһилиһини хааччыһы—манна барытыгар кинилэр ис сүрэхтэригэр үлэлэригэр сыһаннара кестөр.

Порфирий Корнеевич көрдөспүтүнү, кинилэр айылғага бэйэлэрин турук мистэһэрин булуунулар. Ол мистэ эн туохтан да тутулуға суох уйгулаах олоһу олоһорго бэрриллэр. Ол да иһин кинилэр төһө да эбээ буоллалар, кыргыттарды ырыһар-намчылар.

Эрчим БАҔЫЛ,
Хатырык
Хаартыскаға: 1. П.П. Миронова: «Эбэм ыраас тымныгы уутуттан күүс-уох ылабын».
2. М.М. Коряхина: «Тиэргэним мүүттээх салгына өйбүн-санаабын ырааһырдар».

Чугдаарар чуорааннар

КЭРЭ КЫРГЫТТАР ЭЛБЭЭТИЛЭР

Кулун тутар 7 күнүгэр оһоһулабытыгар үтэс буолбут «Бэйэни салайыны» күнэ ыгытыллыбыта. Үрдүкү кылаастар учууталларын уонна оһоһула атын да үлэһиттерин солбуйттар. Киһэттигэр «Чэйиң эрэ, кыргыттар!» күрэхтэһиитэ 9 «б» кылаас кыргыттары кимнээбэр да сыгылыларын, талааннахтарын көрдөрөн 1-кы мистэти ылылар. Орто кылаастарга «Сааскы таммахтар» күрэхтэһи тыһааһыннаахтык барбыта. 1-кы мистэти 7 «а» кылаас кыргыттары ылан үөрбүттэрэ.

Эмиз бу ыйга «Намына Куо» диэн конкурс начальнай кылаастарга наһаа үчүгэйдик, тэрээһиннээхтик ыгытыллыбыта. Манна «Намына Куо» ааты 3 кылаас үөрэнээччигэ Даша Томская ылан улуустаағы конкурска кыттар чистэммитэ. Онон 2 мистэбэ тигистэ, «Кэрээчэнэ Куо» ааты ылла. Оһоһулатын чизэһин эрэллээхтик көмүскэтэ.

Вероника МАЛЫЦЕВА, Хатыы Арыы орто оһоһулата

УОЛ ОҔО—КЭСКИЛБИТ, ЭРЭЛБИТ

Оһоһулабытыгар ый ахсын араас мероприятиелар тиһигин быспакка ыгытылаллар. Олунньу ый байыаннай-патриотическэй ыйынан биллэриллибитэ. Кылаа-

старынан ырыа, хаамы күрэхтэһиитин көрбүспүт. Орто бөлөххө 7 «б» кылаас уолаттара (кыл. сал. Савина Н.С., староста Эверстов Ваня) 1 мистэти ылан улуустаағы күрэхтэһиитэ кыттыбыттар. Онон 2 мистэбэ тиксизиттэрэ. Начальнай кылаастарга 3 «б» бастаабыта.

Үрдүкү кылаас оһолоругар «Песни военных лет» КВН-шоу ыгытыллыбыта. Араас этаптардаах күрэхтэһи ырыа уонна хаамы көрүүтүнэн түмүктэммитэ. Кыайылааһын 10 «а» кылаас буолбута. Бары дағаны актыыбынайдык кытта саатаатылар.

Өссө сэрин, тыыл ветераннарын Новгородов Д.И., Суздалова В.И., Эверстова М.Е. уонна Игнатьев И.Д. кытта көрсүһүү тэриллит «Уол оҕо - кэскилбит, эрэлбит» диэн кылаас чаастара буолбуттара. 8 «а» кылааска ыгырылаах ыалдытын улуустаағы военкомат майора Дьяконов Николай Васильевич буолла. 10-11 кылаастар улуус байыаннай комиссарын, подполковник Андрей Алексеевич Ершову кытта көрүстүлэр.

Бу ыйга өссө кылаастарынан улахаттарга волейбол, кыраларга пионербой, орто бөлөххө футбол ыгытыллыбыта. Эмиз бу ыйга улуустаағы КВН-га кыттан 3 мистэбэ тигистит.

Соңа ПАРНИКОВА, Хатыы Арыы орто оһоһулата

